

מתוך סדרת הספרים "לב המועדים"

יהוה לב המועדים

גליון לז הלכות והליכות בענין קריאת התורה של שבת

שמע ישראל: הטעם באמירת 'שמע ישראל' לפי שביום חול העם טרוד במלאכתו וקמים מוקדם למלאכתם ואינם מפסידים ק"ש בציבור, משא"כ בשבת שאין עליהם עול הפרנסה וכל ישראל בני מלאכים שישנים עד שלוש שעות ויש שמאחרים ק"ש, לכן תיקנו לומר פסוק זה שמא אם אירע שאיחרו ולא קראו בציבור ישרימו באמירה זאת ק"ש בציבור (ילקוט דוד בשם ספר תניא רבתי, יעב"ץ).
טעם אחר: כדי לקבל על עצמינו עול מלכות שמים ועול מצוות לפני קריאת התורה (אור זרוע סימן מב אות ז).

צורת אמירתו: נוהגים שהש"ץ מגביה במקצת את הס"ת עם הוצאתו מן הארון הקודש שלוש פעמים כשאומר "שמע ישראל", "אחד אלהינו", ו"גדלו לה" (מסכת סופרים פרק ג, ה"ו, מג"א קלד, ד, משנ"ב שם ס"ק יג).
והטעם: משום שהש"ץ אומר לאחר מכן "גדלו לה" שמשמעו נידול והגבהה לכן מגביה הס"ת בג' פסוקים אלו שמוזכר בהם את ה' (נחלת יעקב למסכת סופרים פרק יד ה' יא).

"גדלו" (תהלים לד, ד) מקורו במסכת סופרים (פרק יד מ יא): **הטעם** שאומרים פסוק זה בהוצאת הארון לפי שיש בו ששה תיבות כנגד ששה צעדים שצעדו נושאי הארון כדכתיב (שמואל ב' ג, יג) "ויהי כי צעדו נושאי ארון ה' ששה צעדים", ונהגו לומר פסוק זה שיש בו ו' תיבות, עוד ברמזיו: בפסוק "גדלו לה" יש כ"ו אותיות כנגד שם "הויה" שצריך לגדלו (תוס' מגילה לב א ד"ה גוללו, אבודרהם שש"ח, יעב"ץ ק"ת).

צורת אמירתו: יפנה עצמו לכיוון ארון הקודש תוך קידה ויאמר הפסוק (ערוה"ש רפב א).

לך ה' הגדולה: הציבור אומר "לך ה' הגדולה", **והטעם:** לפי שהחזן שיבח את הקב"ה עונים הציבור פסוקי שבח (ליקוטי מהרי"ח סדר קריאת התורה בחול).

משה תקן להם לישראל שיהיו קוראים בתורה ברבים בשבת... כדי שלא ישהו ג' ימים בלא תורה (רמב"ם פ' יב מהלכות תפילה ה"א).

פתיחת ההיכל

נוסח אשכנז אומרים פסוק "אין כמוך" וכו' מקורו במסכת סופרים (פרק י"ד ה) **והטעם:** לפי שפסוקים אלו מדברים ממעשה בראשית ומענין מתן תורה (יעב"ץ קריאת התורה שבת), נוסח ספרד אומרים פסוק (דברים ד, לה) "אתה הראת" וכו', **הטעם באמירת פסוק זה:** לפי שפסוק זה נאמר על קבלת התורה ובשבת ניתנה התורה (פור רפב בסופו).

ויהי בנסוע הארון (במדבר י, לה)

שפותחים את ארון הקודש לקריאת התורה אומרים תחילה "ויהי בנסוע", "כי מציון תצא תורה" (ישעיה ב, ג) ו"ברוך שנתן תורה" **והטעם:** כנגד פתיחת הארון אומרים "ויהי בנסוע הארון", כנגד הוצאת הס"ת אומרים "כי מציון תצא תורה", וכנגד מסירתו לש"ץ אומרים "ברוך שנתן תורה" (מפי ר' אריה שנירב).

ולאחריה בריך שמי: מקורו מהוהר ויקהל (ד כו), **טעם אמירתו:** אמר רבי שמעון כד מפקין ס"ת בציבורא למקרא ביה (כשמוצאים ס"ת לקרוא בו) מתפתחין תרעי שמיא דרחמין (נפתחים שערי רחמים שבשמים) ומעוררים את אהבה לעלא (ומעוררים את אהבה למעלה) ואבעי לה לבר איניש למימר (וצריך האדם לומר כך) הכי בריך שמי... עד ולשלם אמן.

החזן אומר ג' פסוקים אלו "שמע ישראל", "אחד אלהנו", "גדלו". ברמזיו: שלושת הפסוקים י"א כנגד ג' אבות, י"א כנגד ג' קדושות (מסכת סופרים פ"ד ה"ט), וי"א כנגד סעודות שבת (כל בו). בכל שלושת הפסוקים יש ששה אותיות כנגד ששה סדרי משנה.

על הכל: בשעה שהש"ץ מוליך הספר לבימה הציבור אומר "על הכל ה' אלוהינו" ומוזכר בו ה' עניני שבת כנגד ה' חומשים (אבודרהם), והטעם שאומרים כן רק בשבת ויו"ט ולא ביום חול, משום ביטול מלאכה (מקור חיים, לבוש קלד ב).

ויעזור ויגן: הטעם שרק בשבת [ויו"ט] אומרים ויעזור ויגן לפי שברכת "ותגלה" היא תפילה על משיח, ובשבת ויו"ט תיקנו ברכה לעצמה אחרי הפטרה והיא ברכת "שמחינו..בבנין ירושלים" (לבוש)

"ברוך שנתן תורה לעמו ישראל": בפסוק זה יש ו' תיבות כנגד ו' ימים שנשתהא משה בענן טרם שנכנס במקום קדושה כדי שיתעכל כל המאכל שבמעיו, ולכן אין מוזכר שם ה' בפסוק זה (מטה משה רכב, מנהגי וורמייזא נט).

קריאת התורה

טעם הקריאה: משה תיקן להם לישראל שיקראו בשני משישי ובשבת כדי שלא יהיו שלשה ימים בלא תורה (רמב"ם פ' יב מהלכות תפילה ה"א).

חיוב הקריאה: דעת רוב הפוסקים שחיוב קריאת התורה חובת הציבור ולא חובת היחיד (מעשה רב קבא, הגר"ח מברסק, הגרש"א אישי ישראל פרק לח הערה מח) הלכך אם החסיר מלשמוע חלק מהקריאה יצא ידי חובה וא"צ לטרוח לילך למנין אחר להשלים הקריאה.

הטעם שקריאת התורה קודמת לתפילת מוסף: לפי שתפילת שחרית נתקנה כנגד קרבן תמיד של שחרית, ותפילת מוסף כנגד קרבן מוסף, וכשם שבמקדש היה הפסק בין קרבן תמיד לקרבן של מוסף, כך אנו מפסיקים בין שחרית למוסף על ידי קריאת התורה (מהצית השקל רפד). **טעם אחר:** לפי שקריאת התורה הוי תדיר ומקודש ממוסף (עמק ברכה).

מנין העולים

בשבת עולים שבעה קרואים: מנין ז' קרואים מתקנת חכמים, דתקנת משה רבינו לא היתה אלא בסתם ואפילו ביחיד (מגילה כא, א דמקשה הני ג' כנגד מי, פמ"ג בהקדמה א"א קלה, כה"ח רפב ג). **ויש שכתבו** שמשנה רבינו תקן גם את מנין העולים בשבת (מנ"א תחילת סימן קלה).

הטעם במנין שבעה: לפי שאם ארע לו אונס במשך השבוע ולא בא לבית הכנסת כל שבעה ולא שמע ברכו, יאזין בשעת הקריאה וישמע שבע פעמים ברכו (טור רפב, באר היטב רפב ב).

טעם אחר: לפי ששבת נמשלה לעולם הבא שהוא יום מנוחה לצדיקים ולכן קוראים ז' [וביו"כ שבא לכפר על מעשה עולם הזה שנמשל לששת ימי חול קוראים שש] (א"ר רפב ב בשם אבודרהם).

טעם אחר: לפי שמעלים בקודש ואין מורידים, נקוט האי כללא בידך כל דמפי ליה מילתא מחבריה מפי ליה גברא יתירה [כל מי שהוא חשוב מחברו הוסיפו לו עוד עולה לתורה] הלכך ר"ח ומועד דאיכא קרבן מוסף קוראים ארבעה, יו"ט שאסור בעשית מלאכה קוראים חמשה, [יו"כ] דעונשו כרת קוראים ששה, שבת דאיכא איסור סקילה קוראים שבעה] (מגילה כא, א, מנהגי וורמייזא הנה דף נט).

טעם אחר: לפי שהשבת ליום השביעי, ועוד כנגד ז' ברכות שמתפללים בשבת, ועוד דפרשת שבת מתחילה בז' "זכור את יום השבת" (סידור תפילה לרוקח תפיסת התורה).

להוסיף על ז' קרואים

שו"ע (רפב א) כתב ואם רצה להוסיף מוסיף, והטעם: משום דמעלים בקודש (ערוה"ש רפד ד בשם הלבוש), **טעם אחר:** לפי שיש הסוברים שמי שאינו יודע לקרוא בתורה אינו נחשב במנין הקרואים ולכן מוסיפים שמא היה אחד מהעולים מי שאינו יודע לקרוא (א"ר), **טעם אחר:** לפי הבאר היטב (רפב ב) שטעם לשבעה קרואים לפי שאם ארע לו אונס במשך השבוע ולא בא לבית הכנסת כל שבעה ולא שמע ברכו ישמע מהעולים, חוששים שמא אחד מהעולים לא יברך בקול ולא ישמעו מפיו הברכה לכן מוסיפים בעליות שודאי ישמע שבעה (ליקוטי מהרי"ח ח"ב),

לדינא: במשנ"ב (שם ס"ק ד) כתב בשם יש אומרים (ובבאר היטב מובא דין זה בשם התשב"ץ שו"ת ח"ב ס"ס ע) שמכיון שכל אחד מהעולים מברך לפניו ולאחריה אין כדאי להוסיף ולהרבות בברכות.

במקום הצורך: במקום הצורך כגון חתונה או ברית מילה אין לחוש לזה ושרי להוסיף (משנ"ב שם ס"ק ד), ונכון שלא להוסיף הרבה מפני טורח הציבור (משנ"ב שם ס"ק ח). **הגאון מהר"ש מפרג** כתב שלא לקרוא יותר מעשרה חוץ ממפמיר מפני טורח הציבור (באר היטב רפב ג). **טעם אחר:** כדי שלא יהיה ההוספה יתר מחצי ממה חייבים לקרוא (פמ"ג מ"ז רפב ס"ק א).

אין פוחתים מז': דמעלים בקודש ואין מורידין (לבוש רפב א).

הטעם שלא גזרו שלא יקראו בתורה מטעם שמא יעבירונו ד' אמות ברה"ר ללמוד אצל בקי, כשם שגזרו בקריאת המגילה ובתקיעת שופר כשחל חל בשבת שאין תוקעים ואין קוראים במגילה.

לפי שהקורא צריך שיסדר הפרשה פעמים או שלוש קודם שיקרא בתורה כמבואר בטור (קלה) א"כ כל הקרואים בתורה הם בקיאים ואין חשש שילך אצל חכם (תוס' יו"ט מגילה פרק א מ"ב).

בתוס' חדשים דחה תירוץ זה שנחשוש שמא יבוא בשבת לעביר הספר כדי לסדר הפרשה לצורך הקריאה וילך אצל חכם והוסיף

בספר ישועת יעקב להקשות (סימן רפא) שהרי גם במגילה יש דין לסדר פעמים או שלוש לפני הקריאה ואעפ"כ גזרו. **טעם אחר:** לפי שלא רצו לבטל התקנה לגמרי דא"כ לעולם לא יקראו בתורה, וכמו שכתב ה"י (או"ח תקפח ס"ק ה) לענין תקיעת שופר ביו"ט שלא גזרו שלא יתקעו בשופר שנחשוש למתקן כלי שיר, וכתב לישב מהטעם הנ"ל שלא מבטלים דבר לעולם, ורק בקריאת מגילה שנעקרת לפעמים או חששו שמא יעביר וביטלו הקריאה (תוספת שבת רפב).

עמידה בשעת הקריאה הבע"ק והעולה

צריך לקרוא במעומד (שו"ע קמא א): מקור הדין מדברי הגמרא במגילה הקורא את המגילה יושב יצא מה שאין כן בקריאת התורה (פור קמא א). **והטעם:** דילפינן מדכתיב (דברים ה, כח) "ואתה פה עמוד עימדי" משמע אפילו הש"י המקרא למשה היה עומד כביכול, וא"כ כל שכן שישראל היו עומדים מפני אימת הקב"ה הנותן אותה ואמרינן (ירושלמי מגילה פ"ד ה"א) כשם שניתנה באימה כך אנו צריכים לנהוג באימה (משנ"ב שם ס"ק א).

עמידה של הציבור: השומעים אין צריכים לעמוד והרמ"א כתב ויש מחמירים ועומדים וכן עשה מהר"ם (שו"ע קמ"ג), **והטעם** שא"צ לעמוד: לפי שאין צריך לעמוד מפני הס"ת אלא כשנוטלה אדם אבל כשמונחת במקומה אין צריך (משנ"ב קמ"ג ס"ק יז), ויש נוהגים לעמוד ולא מדין, אלא הטעם מכיון שצריך כל אדם להעלות בדעתו בשעה ששומע הקריאה מפי הקורא כאילו קיבלה באותה שעה מהר סיני ובהר סיני היו כל ישראל עומדים כדכתיב (דברים ה, ה) "אנכי עומד בין ה' ובינכם" לכן ראוי לעמוד בשעת הקריאה (ב"ח קמא א, משנ"ב קמ"ג ס"ק ב). וכן כתב בסדר היום דמנהג טוב לעמוד.

עמידה בברכות: באמירת "ברכו את ה' המבורך" וכשעונה "ברוך ה' המבורך" צריך לעמוד דהוא דבר שבקדושה, ובברכת "אשר בחר בנו" וברכה אחרונה אין צריך לעמוד (משנ"ב קמ"ג ס"ק יח).

עמידה בין גברא לגברא: גם לסוברים שעומדים בשעת הקריאה אין צריך לעמוד בין גברא לגברא (משנ"ב קמ"ג ס"ק ב). ובספר שערי אפרים כתב שמידת חסידות לעמוד גם בין גברא לגברא (שער ד ס"ק ב).

דיבור בשעת הקריאה

כתב השו"ע בין שהתחיל הקורא לקרות אסור לדבר אפילו בדברי תורה (קמ"ב). **והטעם:** לפי שצריך לשמוע הקריאה ולכוון כפי יכולתו כאילו מקבל עתה מהר סיני וכשמדבר דברים בטלים

דומה לדובר עם המלך והופך פניו ואומר איני מדבר עמך רק אדבר חפצי (ע"פ שו"ע קמ"ב והשל"ה). ובמג"א (מובא במשנ"ב שם ס"ק ד) כתב דמשעה שנפתח הספר אסור לדבר אפילו לא התחיל לקרוא בין גברא לגברא (שו"ע קמ"ב): אסור לדבר ואפילו ללמוד בין גברא לגברא, **והטעם:** שמא יימשך הב"ח מיקל בין ללמוד גברא לגברא ובפרט היום שמאריכים במי שברך, ובא"ר כתב דללמוד עם אחרים אין להקל שמא ימשך, אבל המיקל ללמוד לעצמו אין למחות דלא שייך שמא ימשך (הובא במשנ"ב קמ"ג ס"ק ו, באר היטב ג).

אמירת מול טוב: יש להקל באמירת מול טוב להעולה לתורה בין גברא לגברא דהוי צורך מצווה (הגר"ח ק"ק תשובות הגר"ח עמוד קט).

חשיבות עליות

שלישי: יש נוהגים שהרב עולה לעליה שלישי בקריאת התורה (ערוה"ש קלו ב, מג"א תכח) וכן הוא מדינא דגמרא ושו"ע (יור"ד ת, א) והיא העליה החשובה וכן נהגו בני אשכנז.

עליה שישית: המנהג בבני אשכנז שגם עליה השישית היא חשובה המשנ"ב (רפב ס"ק יט) כתב ומה שנהגו למכור שיש ישי קצת סימן מהוזהר, כיון שעליה השישי היא כנגד יוסף לפי שהעליות מחלוקות אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף, ודוד (שו"ת חת"ס או"ח ס"ו סו).

אחרון: אצל הספרדים אחרון הוא החשוב וכתב המשנ"ב (שם) אחרון מוכרים משום דאחרון חביב לפי שמסיים בו, **טעם אחר:** לפי שבימי התלמוד היה הכהן מברך ברכה ראשונה והשביעי מברך ברכה אחרונה ואע"פ שנעקרה התקנה וכולם מברכים מ"מ תקנת חז"ל החביבה לנו לא יעקר (מטעמים קריאה כז), **טעם אחר:** משום שאחרון משלים הקריאה והמשלים נוטל שכר כולם (ליקוטי מהר"ח בשם ספר תולעת יעקב), **טעם אחר:** שהיה המנהג שהאחרון גולל ועל הגולל נאמר (מגילה לב, א) הגולל נוטל שכר כולם לכן נקראת עליה חשובה (או"ז ח"ב סימן מב יא, מטעמים שם).

כשיש קריאה מיוחדת: שיש קריאות מיוחדות כגון עשרת הדיברות, שבת שירה נהגו לתת אותה עליה לגדול (מג"א תכח, לדוד אמת סימן ה סעיף לג).

מכירת עליות בשבת

יש הנוהגים למכור עליות של שבת (ויו"ט): הטעם במכירה משום ברב עם הדרת מלך, והטעם בקניה לחבב המצוה (מהר"ק שורש ו אות ט, משנ"ב קמ"ג ס"ק ח).

ויש שנהגו שלא למכור, והטעם: מפני שהיא מביאה מחלוקת וגבה לב (ר' יונתן איבשיץ בספרו יערות דבש ח"ב דרוש ג). **טעם אחר:** דהוי כמקח וממכר.

לדינא: כתב המשנ"ב דיש אוסרים ויש מתירים ובמקום שנהגו היתר אין למחות בידם (שו"ס"ק לג).

אע"פ שמכירת העלויות דומה למקח וממכר שאסור בשבת יש

שנהגו למכור עלויות וכן פתיחת ההיכל

והטעם: לפי שאין איסור מקח וממכר נוהג בדבר מצווה אלא בדבר הנקנה אבל להתחייב סכום מעות שרי (מהרש"ל יש"ש ביצה פרק ה' ס"ח).

טעם אחר: על פי הלכה שמותר לפקח על עסקי רבים בשבת (כמבואר בשו"ע שו"ו) ומכירת מצוות לבית הכנסת עי"ז נחשבת כצרכי רבים, לפי שבימי החול אין כולם נמצאים בבית הכנסת כבשבת, ועוד דבשבת ויו"ט הקהל שמח וטוב לב ולפי שמחתם גודל נתינתם לכן אין למחות (ספר מטה יהודה ס"ס שו).

טעם אחר: לפי שמנהג מכירת עלויות עשוי לכבוד התורה ורוחה אפילו שבות כדין יו"ט שהתירו לרקוד לכבוד התורה (מהרי"ק שורש ו אות ט).

ברכות התורה

כוונה בברכות: יכוון בשעה שמברך בתורה ובהפטרה ויעלו למנין מאה ברכות שחסרים בשבת (שו"ע רפד ג).

לברך בקול: מצווה על העולה לברך בקול כדי שישמעו העם ויענו "ברכו את ה' המבורך" וכו' (שו"ע קל"ט ו). **ובשבת יש טעם נוסף:** כדי שימעו הציבור ויכלו לענות אמן ויצאו בכך ידי חובת מאה ברכות (משנ"ב רפד ס"ק ד).

ענית אמן: יש לענות אמן אחרי המברך, והטעם: משום שע"י אמירת אמן נחשב כאילו הוא עצמו המברך (משנ"ב רפד ס"ק ו).

חצי קדיש

הטעם שאחרי שבעה קרואים אומרים חצי קדיש: לפי שצריך לומר קדיש אחר אמירת פסוקים (ספר הפרדס לרש"י עמוד שא), **והטעם שלא אומרים אחר הפטרה:** לפי שאין קריאתה משום חובה אלא משום כבוד התורה ולכן לא נחשב קריאתו קריאה (כה"ח רפ"ג לג בשם תוס' ראש). **טעם אחר:** לפי שמפטיר אינו מוזכר כלל בהלכה אלא מנהג חכמים הוא ובשביל להבדיל בין הקריאות עשו הפסקה של קדיש (בית יוסף רפ"ד, לבוש רפ"ד משנ"ב שם ס"ק ט).

מפטיר בתורה

סדר הקריאה: המפטיר עולה לתורה וקוראים כמה פסוקים מסוף הפרשה ומברך תחילה וסוף,

הטעם שאין קוראים מפטיר בשבת מענינו של שבת "וביום

השבת" (במדבר כה, ט) כמו ביו"ט.

לפי שהמפטיר של שבת הוא רק ב' פסוקים ואין קריאה פחות מוג' פסוקים ולהצטרף עם פסוקים שלא מענינו של יום אי אפשר (תוס' מגילה דף כג, א בד"ה כיון, טור רפ"ג).

טעם אחר: לפי שצריך להפטיר בכל שבוע מענינו של יום ואם יפטירו בשבת יצטרכו להפטיר כל שבוע הפטרה של שבת משום שקוראים מדסליק מינה וא"כ כל ההפטרות יהיו אותו הפטרה (תוס' מגילה כג, א בד"ה כיון).

טעם אחר: לפי ששבת היא תדירה שהיא כל ששת ימים ולכן הקרבן שלה אין צריך הזכרה, משא"כ מועדים שהם משנה לשנה תקנו לקרוא מפטיר שלהם (קרבנות) כדי שיהיה להם הזכרה (שבלי הלקט).

טעם אחר: כיון שביו"ט מפסיקים את סדר פרשיות השנה וקוראים בענינו של יום טוב קוראים גם את הקרבנות, משא"כ בשבת שקוראים על סדר הפרשיות ואין קוראים מענין השבת אין קוראים גם מענין הקרבנות (ר"ן מגילה ו, ב ד"ה ומדאמרין).

טעם אחר: לפי שהסיבה שביו"ט קוראים בקריאת מפטיר את קרבנות היום ע"פ הגמ' תענית (כו, ב) בזמן שישראל קוראים את פסוקי הקרבנות הקב"ה מעלה עליהם כאילו הקריבו אותם ומוחל להם על עונותיהם, ולפי שהקרבנות במועדות באים לכפרה יש לקרוא משא"כ קרבנות של שבת שלא באים לכפרה (תוס' מגילה כג, א ד"ה כיון, זבחים ז, ב).

טעם אחר: לפי שבמועדות כתיב (ויקרא כג, ד) "אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם" ובפשוטו של מקרא משמע שיש לקרוא בתורה בפסוקי מועדות וגם ר"ח בכלל המועדות משא"כ בשבת שלא נקרא מועד (דעת זקנים מבלי התוס' במדבר כה ט).

נשים בקריאת התורה

במשנ"ב (רפ"ב ס"ק יב) כתב בשם המג"א שנשים חייבות בקריאת התורה אולם אין נוהגות להזהר בזה ואדרבה יש מקומות שיוצאות לחוץ בעת הקריאה, **והטעם** שאין נוהגות להזהר בזה: משום דפטורות מתלמוד תורה, ועוד דאין לך מצות עשה שהזמן גרמא יותר מזה וק"ל דנשים פטורות (ערוה"ש רפ"ב יא), ומיהו מצווה איכא, ואם הם בבית הכנסת חייבות לשמוע, **והטעם:** כדי שלא יהיה בזיון תורה שקוראים בתורה והם אינם שומעות (שו"ת התעוררות לתשובה ח"א סוס"ה).

לע"נ

אליהו בן רחא – ולאנה בת רבקה

לע"נ מו"ר

הגאון רבי דוד יצחק בן מרדכי

לייב מן זצ"ל

ראש ישיבת "כפר חזקיהו"

להערות והארות י. לב בעלי התוספות 6 אלעד 052-7668608

לקבלת העלון במייל: lev17382@gmail.com